

Türkad

Şâirin Sürgünle Sınavı: Mehmet Akif'in Mısır'da Yazdığı Şiirler

Nesime CEYHAN AKÇA¹

Özet

Mehmet Akif Ersoy'un altmış üç yıllık hayatının on bir yılını kapsayan Mısır hayatı için "sürgün" nitelendirmesi yapılması oldukça yaygındır. Sürecin yeni kurulan Cumhuriyet'in birtakım uygulamaları sebebiyle gerçekleşmiş olabileceği üzerine birçok yorum yapılmıştır: Mehmet Akif, şapka kanununu benimsemediği için yurdundan ayrılmıştır; Mehmet Akif, bir yönetim şekli olarak Cumhuriyet'e karşı olduğu için ülkeden ayrılmıştır; Mehmet Akif, Atatürk'ün muhaliflere yönelik sert yaklaşımlarından çekindiği için yurdu terk etmiştir vs. Bütün bu yorumların Mehmet Akif'in Mısır'a gittiği ve Mısır'da bulunduğu seneler boyunca devam ettiğini, hasta bir şekilde İstanbul'a döndüğü günlerde İstanbul ve Ankara'da da özellikle devlet erkânında Mehmet Akif'in teslim etmediği Kur'an Meali etrafında eleştirilerin sürdüğünü söylemeliyiz. Yurt müdafaasına bir ömür vakfeden şairin Safahat'ın yedinci bölümü Gölgeler'de toplanan Mısır şiirleri, onun genel şiir anlayışından şekil ve muhteva bakımından bazı farklılıklar gösterir. Koşarken birdenbire duran şairin şiirlerindeki bu değişimin "sürgün" psikolojisi ve atmosferiyle ilgili olduğu aşikârdır. Bu çalışmada Mehmet Akif Ersoy'un Mısır'daki ruh hali ile kaleme aldığı şiirlerin önceki şiirlerinden farklı yönleri tespit edilacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, sürgün, Mısır, şiir.

Exam of the Poet by Exile: The Poems Written by Mehmet Akif in Egypt

Abstract

It is quite common for Mehmet Akif Ersoy to describe his life in Egypt as "exile", which covers eleven years of his sixty-three-year life. Many comments have been made on the fact that the process may have taken place due to some practices of the newly established Republic: Mehmet Akif left his homeland because he did not adopt the law of hat; he was against the Republic as a form of government; he was afraid of Atatürk's harsh approach towards the opponents, etc. We should say that all these comments continued throughout the years that Mehmet Akif went to and stayed in Egypt; even during the days when he returned to İstanbul as a patient, especially in Ankara and İstanbul, specifically in the State officials, around the translation of the Qur'an that Mehmet Akif did not deliver. The poems written in Egypt by the poet, who devoted a lifetime to the defense of the country, were collected in the seventh chapter of Safahat-Shadows (Gölgeler) show some differences from his general understanding of poetry in terms of form and content. It is obvious that this change in the poems of the poet, who stopped suddenly while running, is related to the psychology and atmosphere of "exile". In this study, it will be tried to determine the different aspects of the poems written by Mehmet Akif Ersoy with the mood in Egypt from his previous poems.

Key Words: Mehmet Akif Ersoy, exile, Egypt, poem.

¹ Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, nesimeceyhan@hotmail.com, 0000-0001-5880-1386.

1. Giriş

Mehmet Akif Ersoy, Balkan Savaşları'ndan (1912-1913) Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve Millî Mücadele (1919-1923) yıllarının sonuna kadar devletle iş birliği içerisinde aktif olarak ülke müdafaasında halkın aydınlatılması, uyandırılması vazifesini ifa etmiştir. Birinci Dünya Savaşı günlerinde siyaseten muhalif olduğu İttihat ve Terakki yöneticilerinin kendisinden talep ettikleri birçok görevi yerine getirmiş, ardından Mustafa Kemâl'in mücadele ateşinin en kıymetli seslerinden biri olmuştur. On küsur yıl evi ve ailesini Allah'a emanet etmiş, onlarla sıcak yuvasında bulunmayı adeta şımarıklık görerek gece ve gündüz, at sırtında, yayan, bazen tren vagonlarında Arap topraklarından Mısır'a Almanya'ya Anadolu'nun dört bir yanına görev gereği seyahatlerde bulunmuştur.

Mehmet Akif'in 1893 yılında Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebini birincilikle bitirmesi ardından başlayan memuriyet hayatı, baytarlık ve müfettişlik sebebiyle Anadolu'nun ve Arabistan'ın çeşitli yerlerini dolaşmasını gerektirecek şekilde hareketli bir işti. Ardından Darülfünûn'da dört yıl kadar edebiyat dersleri verdiği bilinir. Balkan Savaşları esnasında daha aktif ve faydalı bir görev alma arzusuyla 1913'te Umûr-ı Baytariyye Müdür Muavinliği görevinden istifa eder. "... Devletin içine düştüğü buhran, onu vatan hizmetinde bilfiil mücadeleye zorluyordu. O yıllarda vatanın selâmeti için üst seviyede, önemli gizli çalışmalar yapmak üzere bir teşkilât kurulmuştu. Yakın tarihimizde "Teşkilât-ı Mahsusa" olarak bilinen bu kuruluş, Harbiye Nezaretine bağlıydı. 1912 sonları ile 1913 yılı başlarında Mısır ve Medine'ye iki aylık bir seyahat yapan Mehmet Akif, böylece İslâm dünyasının durumu hakkında müşahedelerine dayanan bilgiler edinmişti. Fedakâr ve vatanperver şahsiyetleri toplamak isteyen Teşkilât-ı Mahsusa, hem karakterindeki güvenilirliği hem de memleket gerçekleri hakkındaki tecrübe ve bilgisini dikkate alarak Akif'i, teşkilatta vazife almaya çağırdı. Akif burada çok mühim çalışmalarda bulundu. Resmî biyografisinde bilinmeyen, kendisinin de hiçbir zaman bahsetmediği bu çalışmalar, yıllar sonra, aynı teşkilatta görev almış olan Kuşçubaşı Eşref (Albatı) gibi diğer şahsiyetlerin hatıralarından öğrenilmiştir." (Okay, 1990, XXIII).

Mehmet Akif'in Balkan Savaşlarından Millî Mücadele'nin sonuna kadar İstanbul ve Anadolu'da, Arap topraklarında, Mısır'da, Almanya'da ülke halkına ve Müslüman topluluklara verdiği vaazlar hep bu şuur ve görev bilincinin neticesidir. Millî Mücadele kazanılıp Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığında (1920) Akif, I. Meclis'te Burdur milletvekilidir. 12 Mart 1921'de İstiklâl Marşı, Türk millî marşının güftesi olarak kabul edilir. Mehmet Akif, Mecliste muhalefet eden grupta yer aldığı için ikinci kez milletvekili adayı olamayacak ve meclise giremeyecek, devletle ilişkileri 1922'den itibaren sıkıntılı bir ortama evrilecektir.

2. Akif'in Mısır'a Gidiş Sebebi

Mehmet Akif, Milletvekili olmayacağı netleşince İstanbul'a döner. Artık resmî bir işi yoktur. Geçindirmek zorunda olduğu bir ailesi vardır ve emeklilik hakkı kendisine kasten erilmemiştir. Kendi köşesine çekilir, o günlerde kendisinden çekinildiği gibi bir Cumhuriyet düşmanı da değildir. Herkesin şimdi Akif ne yapacak, dediği günlerde şair, damadı Ömer Rıza'ya planlarını şöyle sıralar:

"Önce, diyordu, İstiklâl Savaşı'nın destanını yazacağım. Köse İmam'ın çocuğu Âsım vardı ya, onu Berlin'e göndermişim ya, memleketin istilâ altına girdiğini haber alır almaz, o ve arkadaşları hemen Ankara'ya koşacaklar, bu defa da namusumuzu kurtaracaklar. Sonra çoktan beri isteyip de yazamadığım Veda Haccı ve Peygamberin o zaman dedikleri var. Onları nazım haline sokacağım. Konusu Haçlı Harbinden alınma bir piyes yazmak da istiyorum. Bu Namık Kemâl'in bir nevi Silistre'si olacak. Çocuk şiirleri de yazma emelimdir. Bütün bunlar için bir kenara çekilmem ve çalışmam lazımdır." (Erişirgil, 2006, s. 330).

Aslında Akif, bu cümleleriyle siyasetle bir ilişkisi olmayacağını, herhangi bir devlet görevi beklemediğini, köşesine çekilip yıllardır yazmak için vakit bulamadığı bazı eserleri kaleme almak niyetinde olduğunu meraklısına duyurmuştur. Ancak genel siyasi atmosfer Akif'i hilâfet yanlıları ve Cumhuriyet'e muhalif gruplarla yan yana telâkki etmiştir. Bir emekli maaşının kendisine çok görülmesi onu fazlasıyla yaralar, ancak bundan çok daha kötüsünü görecektir.

Mehmet Akif'in İstanbul'da muhalif zümrelerle müşterek hareket etmediğine dair bilgileri M. Ertuğrul Düzdağ'ın Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali adlı kitabında tüm çıplaklığıyla bulunur (Düzdağ, 2011, s. 305-316). Ayrıca onun şapka giymek yahut giymemekle ilgili bir çekincesinin olmadığını çevresindeki kişilerin hatıralarından hareketle değerlendirir: "Âkif'in Mısır'a gittiği yıllarda şapka devrimi henüz yapılmamıştır. Hatta yeni ülkenin Cumhuriyet Meclisinin milletvekilleri fes giymektedir. Üstelik Edremitli şair ve Balıkesir Çağlayan Gazetesi sahibi Ruhi Naci Sağdıç'ın hatıralarında bulunan şu anekdot hadisenin aslının ne olduğu konusunda önemli ipuçları barındırır. Âkif, Mısır'a hareket etmeden yaklaşık yirmi gün önce bir dost toplantısında Neyzen Tevfik'in şapka bahsini açması üzerine: "Şapka için artık icma-yı ümmet var. Tabi ki giyeceğiz" demiş ve ertesi gün başına bir kasket almıştır." (Şengüler'den alıntıyla Olpak Koç, 2021, s. 29).

Erişirgil, o halde Kıyafet Kanununu doğru mu buluyordu, diye sorar, İslâmcı Bir Şairin Romanı adlı kitabında ve sorusuna şu cevabı verir: "Çok muhtemeldir ki, hayır; fakat, şapka için değil, "benim giyinişimle hükümetin ilgisi nedir?" diye! (...) İnkılâp için bu kanunu çıkarmanın zaruri olduğunu belki de kabul etmiyordu, belki halkın inançlarına karşı olan atılımlar hoşuna gitmiyordu" (Erişirgil, 2006, s. 331). Ve bu yüzden Mısır'a gitmişti. Belki de İstiklâl Mahkemesinin muhalif yazarlar hakkında sert muamelesi ve Sebillürreşad dergisinin kapatılıp sahibinin tutuklanmasından endişelenmişti.

Mehmet Akif'in sözleri, tüm bu yorumlara noktayı koyacaktır. "Fahri Kutluay; Şefik Kolaylı'nın (Neyzen Tevfik'in kardeşi) Ankara Halkevi salonunda verdiği bir konferansta Mehmet Akif'in Mısır'a gidiş sebebini anlatırken şunları açıkladığını söyler: "Bir cumartesi günü idi, yanında Prof. Fazlı Yegül de vardı. Yarın Mısır'a gideceğini ve arz-ı vedaa geldiğini söyledi. Çocuklarının tahsil ve terbiye çağı olduğunu, şimdi Mısır'a gitmekle çocuklarının tahsillerinin sekteye uğraması muhtemel bulunduğunu ileri sürerek, kararından vazgeçmesinde ısrar ettik. Akif büyük bir hüznün ve teessür içinde dedi ki: "Arkamda polis hafiyeleri gezdiriyorlar. Ben vatanını satmış ve memlekete ihanet etmiş adamlar gibi muamele görmeye tahammül edemiyorum ve işte bundan dolayı gidiyorum." (Özmen, 2017, s. 32). Mehmet Akif, Şeyh Said İsyanı (1925) ardından kovuşturulan ve kapatılan Sebillürreşad dergisinin yükünü de üzerinde hisseder. Kendisiyle hiç ilgisi olmayan bir isyandan mesulmuş gibi peşine hafiyelerin takılmasına dayanamaz. (Olpak Koç, 2022, s.62)

3. Akif'in Mısır Günleri

Akif'in "Yeminim olsun ki, mecalim kalmadı; kendimi toparlayamıyorum. Bu yapılanlar bana çok ağır geldi. Perişanlığımın derecesini size şöyle anlatayım: secde-i sehivsiz namaz kılamaz oldum. Yahu namazda dalıp gidiyorum zihnim öyle perişan..." (Düzdağ, 2011, s. 314) cümleleri, Mısır hayatının özeti gibidir. Daha önce dört kez gittiği Mısır'a 1925'te temelli yerleşen Mehmet Akif, bir müddet Abbas Halim Paşa'nın evinde kalsa da ailesinin (eşi ve iki oğlu) gelmesiyle Hilvan'a yerleşir. 1929 yılına kadar bir işi yoktur. 1929'da Camiatü'l-Mısriyye'de (şimdiki Camiatü'l-Kahire) Türkçe öğretmenliğine başlar. İstanbul'daki maddi sıkıntıları Mısır'da da hafiflemeyen Mehmet Akif, Abbas Halim Paşa'nın ve dostlarının desteğini görür.

Mehmet Akif'in Mısır'daki hayatı hakkında en etkileyici hayat sahnelerini ve teferruatlı bilgiyi kendi mektupları aracılığıyla ediniriz. Mısır'da eşi Suat Hanım ve oğulları Emin ile Tahir

Akif'e can yoldaşlığı eder. Kızları Cemile, Feride ve Suad evlidirler ve ülkede kalırlar. Akif'in kızlarına, damadı Ömer Rıza'ya, arkadaşı Eşref Edib'e, Mahir İz'e, Fuat Şemsi'ye, Kuşçubaşı Eşref'e yazdığı mektuplarda aşağı yukarı bir günü nasıl geçirdiği, maddi sıkıntıları, şiir yazamama buhranı, Kur'an Meali çalışmaları, yanındaki evlatları ile ilgili endişeleri, İstanbul'a özlemi, geride bıraktığı kızlarına duyduğu özlem, şiirleri ve sanatıyla ilgili gayretleri, Ankara hükümetine duyduğu kırgınlık, İslâm ümmetinin hâli karşısındaki ıstırabı, dünyadaki ekonomik krizin Mısır'a etkisi, Mısır'da görüştüğü kimseler, eşinin ve kendisinin zaman zaman artan sağlık sorunları okunabilir (Günaydın, 2008, s. 440-513).

Mehmet Akif'in özellikle aile fertlerine yazdığı mektuplarında onun insâni yanı daha net ortaya çıkar. "Sözüm odun gibi olsun hakikat olsun tek" diyen şairin çok hassas bir baba olduğu, vatanında bıraktığı kızlarının aileleriyle ilişkileri, sıhhatleri, maddi ihtiyaçları için Mısır'dan psikolojik olarak çırpındığı görülür. Sözü fazlasıyla şefkat dolu ve incedir. Latifelere bolca başvurur. En çok da kendisiyle eğlenir, kendi üzerinden latifeler yapar. Yanındaki oğullarının eğitimleri onu fazlasıyla düşündürür. "Âh kendi yumurcağını terbiyeden aciz babaların mürebbi-i ümmet geçinmesi ne ayıp şeymiş." (Ceyhan Akça, 2009, s. 96) diyerek kendi evlatlarını yetiştirememiş olmaktan hüznlenir. Eşine rahat yüzü gösteremediğine inanır ve kendini suçlar.

Kuşçubaşı Eşref'e 1931'de yazdığı mektubunda Ankara yaranına sitemi kadar İstanbul matbuatını da eleştirir. Batıların ahlâki çöküşüne çare bulamazsak mahvımız mutlak, diye çabalamalarına karşılık, bizim onların kurtulmak istedikleri uçuruma doğru doludizgin koştuğumuzu söyleyen Akif, İstanbul matbuatına işaret eder. Elli sekiz yaşına vardığı o günlerde "Ne âlâ! Yakında tası tarağı toplayacağım" diye sevindiğini söylüyor. "Evet insan hâlin her türlü şedâidine katlanır, amma istikbalde bir ışık görmek şartıyla. Yoksa yarının daha karanlık, öbür günün ondan da berbad olacağını gün gibi görürken yaşamak pek arzu olunur bir şey değil." (Günaydın, 2008, s. 479).

Akif, Mısır'da misafirler de ağırlar ve böylece İstanbul'un kokusunu dostlarının himmetiyle az da olsa evinde hisseder: Neyzen Tevfik, Mithat Cemal Kuntay, Sadettin Kaynak bu dostlardan üçüdür. Küçüklüğünden beri musikiye yatkın ve düşkün olan Akif, İstanbul'dan getirttiği ve Mısır'dan edindiği plakları gramofonunda dinleyerek vatan hasretini biraz olsun unutmaya çalışır (Uslu Üstten, 2021, s. 132-133). Akşamları yemekten sonra gramofon çalar. Şerif Muhiddin, Tanburi Cemil Bey, Mısırlı Şeyh Mahmud plaklarıyla Hafız Kemal'in hediye ettiği mevlid plaklarını dinler. Özellikle Ali Mahmud'un söylediği ve ilk dinlediğinde ağladığı şu şarkıyı hemen her gece dinler: "Ey sabâ rüzgârı, selâmımı vatan evlâtlarına, o sâkin vadiye götür. Bir gün zaman müsaade ederse onların hayâlini, rüyada bile olsa görürüm." (Eşref Edib, 1939, s.119'dan alıntıyla Uslu Üstten, 2021, s. 132-133).

Akif, 1936'da İstanbul'a döner. Döndüğünde hastalığı oldukça ilerlemiş hâlde bulunduğundan hemen tedavilere başlanır. En fazla korktuğu vatan topraklarından cüda kalmak olan Akif, döndüğünde el yurdunda vefat etmeyecek olmanın iç huzurunu az da olsa hissetmiş olsa gerek.

4.Mısır'da Kaleme Aldığı Şiirlerin Önceki Şiirlerinden Farkı

"Yurdundan ayrılmış kişilerin ortaya koyduğu hayatta kalma becerileri ve yeni yere uyum sağlama kabiliyetleri, kişisel tekâmülleri her zaman insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Bunun tam tersi de olagelmıştır ve belki de rakamsal olarak başarısızlık, yok olma; var olmadan daha fazladır; ancak yok oluş bize cazip gelmez." (Ceyhan Akça, 2019, s. 63).

Sürgünün ve zorunlu olarak yer değiştirmenin her türlüşünün insanda yaratıcı çakraları harekete geçirdiğine, hayata tutunma psikolojisinin insanı güçlendirdiğine dair birçok örnek vardır: Freud, Cengiz Dağcı, Mahmud Derviş, Edward W. Said, Czeslaw Milosz bunlardan sadece birkaçıdır. Sürgün sonrası eser vermeye devam ederek yahut sürgünden

sonra yazmaya, üretmeye başlayarak hayata tutunan yazar, şair ya da düşünce adamlarını yüceltip kutsarken, sürgünün maddi-mânevi ağırlığı ve yoksunlukları içerisinde yok olan sanatçıların, bilim ve düşünce insanlarının azımsanmayacak yekûnunu ihmal ederiz. İntihar, sürgün kişilerde oldukça fazla karşılaşılan acılı bir sonudur.

Mehmet Akif Ersoy'un kendi kendini sürgün etme ihtiyarı görülür. Sürgün öncesi İstanbul'da köşesine çekilmeyi ve sadece yazmayı tasarlayan büyük şair, kendi ifadesiyle "vatanını satmış ve ülkesine ihanet etmiş kimseler gibi" bir muamele görmeyi kendine yediremez. "Mektupları bile, yazısı bile sessizdi. Sonra, Mısır'a son gidişinden evvel İstanbul'daki halini düşünüyordu; bir kenarda olmak, uzak olmak, kimseye çarpmamak için az mevcut olmak istiyordu. Kımıldadıkça başkalarının yerini alıyor gibi çekingen bir hali vardı. Dertlerini kendi emziriyor, kendi büyütüp yetiştiriyor, bir kadın kadar gizli ağlamayı biliyordu." (Erişirgil, s. 356). Bu hâli onun Mısır'a kendini sürmeden önce İstanbul'da yoğun bir dışlanma yaşadığını ve şairin kendi kendini içsel bir sürgüne çoktan çıkardığını gösterir. Akif'in sürgünü, Milletvekilliği bittiği andan itibaren başlamış, resmî erkânın katılmadığı cenaze törenine kadar sürmüştür denilebilir.

Mehmet Akif'in karakteri üzerine yapılan değerlendirmelerde sıkça karşılaşılan özgüvenli, kendine inanan, doğru bildiği şeyler konusunda dirençli, güçlü bir fizyoloji yanında güçlü bir psikoloji, zulme karşı şiddetli ve tepkili, mazluma karşı merhametli tavır ve özellikler sürgün senelerinde oldukça yara almıştır. Haykıran şairin sustuğu, huduttan hududa koşan kişinin durduğu, hatta oturduğu görülür. Kalabalık çevresi kısa bir sürede kaybolmuş, eşi ve iki oğlu ile Mısır yakınında Hilvan'da adeta münzevi bir hayata dahil olmuştur. O, ömrünü adadığı Kurtuluşu Mücadelesi ardından "bir hain olarak algılandığı", kendisine doğal hakkı olan emekli maaşının dahi layık görülmediği böyle bir son tasavvur etmemiştir. Sehih secdesiz namaz kılamaz olduğunu söyleyişi bu yüzdendir. Ömrü boyunca kendini düşünmeye fırsat dahi bulamamış olan Akif, ilk defa kendi, ailesi ve Allah'la bu kadar تنها kalabilmiştir. İşte şiirini yeni bir mecraya sürükleyecek olan atmosfer aşağı yukarı budur.

Mehmet Akif'in Mısır'da kaleme aldığı şiirler, Safahat'ın Yedinci Kitabı olan Gölgeler'de toplanmıştır. Gölgeler, 1933'te Kahire'de yayımlanır. "Gölgeler'de mevcut 41 şiirin sadece 25'i şüpheli de olsa Akif'in son yıllarının mahsulleridir." (Akarsu & Yücel, 2010, s. 36-37). Şair, kitabın hemen başına şair, 1919'da İstanbul'da yazdığı "Hüsran" adlı şiirini koymuştur. Şiir 1919'da yazılmış görünüyorsa da Gölgeler için ilk şiir olarak belirlenmiş ve yayımlanmaya uygun görülmüştür. "Hüsran" şiiri, Gölgeler kitabının ve Akif'in Mısır serencamının bir özeti'dir:

"Ben böyle bakıp durmayacaktım dili bağlı,
İslâmı uyandırmak için haykıracaktım.
Gür hisli, gür imanlı beyinler, coşar ancak,
Ben zaten uzunboylu düşünmekten uzaktım!
(...)
Seller gibi vâdîyi eninim saracakken,
Hiç çağlamadan, gizli inen yaş gibi aktım.
Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz;
İnler "Safahat"ımdaki hüsran bile sessiz!" (Ersoy, s.381)

Bu şiirin şairdeki psikolojik dönüşümün eşik metinlerinden biri olduğunu görülür. Safahat'ın bir önceki bölümü olan Âsım'daki "kudret ve ümit" yerini hemen Gölgeler'in ilk şiirinde "aciz ve ümitsizliğe" bırakmıştır.

Gölgeler’de yer alan şiirlerin şairin önceki şiirlerine kıyasla kısa oluşu, mektuplarında sıkça yakındığı şiir yazmakta zorluk çekişi ile alakalı olabilir. Damadı Ömer Rıza’ya köşesine yazmak üzere çekileceğinde yazmayı planladığı konuları tek tek söyleyen şair, bunların hiçbirini on küsur yıl boyunca yazamayacaktır. Mısır, onun şiir damarlarını kurutmuş gibidir. Daha önce bir coğrafyadan bir coğrafyaya koşuştururken şahit olduklarını tahkiyeli bir şekilde tiyatral bir sahnede canlandıran Akif, gözünü dışarıya kapatmış ve adeta içine yönelmiştir. Mısır’da yazılmış şiirler içerisinde dışarıyı gözlemleyen ve aktaran tek şiir 1923’te henüz kışları Mısır’da geçirdiği vakitlerin şiirlerinden “Firavun ile Yüz Yüze” adlı şiirdir. “Said Paşa İmamı” ve “Sanatkâr” adlı şiirleri de önceki şiirlerinde çokça rastladığımız diyaloglara bağlı tahkiyeli anlatıma sahiptir.

Mehmet Akif’in Hilvan’da kaleme aldığı sınırlı sayıdaki şiirlerin çoğunluğu şairin iç dünyasına açılmış, Allah’a yakaran hüviyete sahiptir. Sitem, başroldedir. Mehmet Akif’in psikolojik dünyasına eğilen Himmet Uç, Akif’in Mısır yıllarının onun her zorlukla başa çıkabilen genel psikolojisinden farklı olduğunu vurgular. “Akif hayatında olayları her zaman idare etmiş ama Mısır’a gittikten sonraki hayatı için aynı şeyi söyleyemeyiz. Bu dönemde şair içine kapanmış, birkaç şiirin dışında bir eser vermemiştir. 1925’te yazmış olduğu Gece şiirinde kendisi ile hiçbir şeyin paylaşamadığı bir yalnız insandır. Psikanalistler yalnızlığın büyük kişilerde üretici olduğunu söylerler, kişinin kendi ile yalnız kaldığı oranda üretici olduğu belirtilir. Akif bu vahşi yalnızlıktan birkaç şiir üretmiştir. Ruhunda büyük bir yeis vardır, imanla itminanla bu ümitsizliğin dinmeyeceğini söyler. Allah’a ancak Akif’in kaldıracabileceği şekilde cümleler yöneltir. Hicran şiiri de aynı yıl yazılmıştır. Yıllarca mücadele etmiş şair umduğunu bulamamanın ruhunda yaptığı dehşetli yıkımı anlatır. Allah’ın ümitsiz ruhuna bir görünmesini ister, imanından bile olacağını söyler.” (Uç, 2009, s. 358).

“GECE (...)

Bu istiğrak uyandırmaz mı, devrettikçe, ekvânı,

Perişan ruhumun inler harap evtâr-ı îmanı.

Perişan: Çünkü yükselmiş değil feryâd-ı gümrâhım;

Şu mahşer mahşer envârın biraz yol verse, Allah’ım!

(...)

Ya sıyrılısın şu vahdet-gâhı vahşetzâr eden hicrân,

Ya bir nefhanla serpinsin bu haâsir kalbe itminan.

Hayır, îmanla, itminanla dinmez ruhumun ye’si:

Ne âfâk isterim sensiz, ne enfüs, tamtakır hepsi.

(...) “ (Ersoy, s. 410-411)

“HİCRAN (...)

İlâhî! Bir hata ettimse, elvermez mi husrânım?

Güneşler doğdu, aylar doğdu, ben hâlâ perişânım!

Çakar şimşeklerin karşımda yırtar, çiğner âfâkı;

Henüz ruhum, fakat, bir yağmurun bin canla müştakı.

(...)

İlâhî! Pek bunaldım, nerde nurun? Nerde gufrânın?

Cehennem gezdirip dursun mu âfâkımda hicrânın?
 Evet, gafletti sun`um lâkin insan gaflet etmez mi?
 Yıkandım bir ömrüdür döktüğüm, yaşlarla, yetmez mi?
 (...)” (Ersoy, s. 412-413)

“Secde” adlı şiiri, tek başına onun daha önce pek de yakın durmadığı tasavvuf düşüncesine doğru evrildiğinin işareti sayılabilir. “Bu kitaptaki şiirlerde, İslâm’ın derûnî cazibesi yanında tasavvufî tefekkürün de ön plana çıktığı müşahede edilir.” (Akarsu & Yücel, 2010, s. 37). Bu da Mısır’da kalabalıktan iç dünyasına ve Allah’a sığınan şairin Tanrı’sıyla tamamlanışıdır:

“SECDE (...)
 İlâhî! Serseri bir damlanım, yetmez mi husrânım?
 Bırak, taşsın da coştursun şu vahdet-zârî îmânım.
 Bırak, hilkatte hiç ses yok, bırak, meczubunun feryâd...
 Bırak, tehlîlim artık dalgalansın herçi-bâd-âbâd!
 .....
 Kiyılmaz lâkin, Allah’ım, bu gaşyolmuş yatan vecde...
 Bırak, “hilkat”le olsun varlığım yek-pâre bir secde!” (Ersoy, s.415)

Gölgeler’de yer alan “Kıt’alar” başlığı altındaki şiirler, onun ruh atmosferini aktarmak bakımından önemlidir. Şair, kendi varlığından hoşnut değildir. Fotoğrafların arka yüzleri için yazılmış olduğu görülen şiirlerden “Resmim İçin” şairin kendine depresif bir yaklaşımı sayılabilir; “Çocuklara” şiirinde ise evlatları karşısında latife ile karışık bir kendini kötü hissediş, işe yaramaz buluş fark edilir. “Yaş Altmış” adlı kısa şiiri de bu grupta değerlendirilebilecek ağır psikolojisini haber verir:

“RESMİM İÇİN
 Dış yüzüm öyle ağardıkça ağarmakta, fakat,
 Sormayın iç yüzümün rengini: yüzler karası!
 Beni kendimden utandırdı, hakikat şimdi,
 Bana hiç benzemeyen suretimin manzarası” (Ersoy, s. 418)

“ÇOCUKLARA
 Ne odunmuş babanız: Olmadı bir baltaya sap!
 Ona siz benzemeyin, sonra âteştir yolunuz.
 Meşe hâlinde yaşanmaz, o zamanlar geçti;
 Gelen incelmış adam devri, hemen yontulunuz.
 Ama dikkatli olun: Bir kafanız yontulacak;
 Sakın aldanmayın: İncelmeye gelmez kolunuz!” (Ersoy, s. 419)

Akif, köşesine çekilmesine rağmen kendisi hakkında bitmeyen iftira ve sataşmalara cevap olabilecek neredeyse tek şiir yazmıştır. Belli ki kulağına gelen sözlerin ağırlığı, hakkında

yazılanların kızgınlığı onu bu şiiri yazmaya sevk etmiştir. Belki de İstanbul hasreti dayanılmaz hâle geldiğinde kaleme almıştır bu mısraları.

“BİR ARİZA (...)

Lâkin,

Mevzun düşürür saçmayı bir saçma adam var,

Manzûm sayıklar gibi manzume sayıklar!

Zannım, mütekâid şuârâdan olacak ki:

Hiçbir yenilik yok, herifin her şeyi eski,

Hâlâ ne sakaldan geçebilmiş, ne bıyıktan;

Âsârı da memnun görünür köhne kılıktan.

Hicrî, kamerî ayları ezber sayar ammâ,

Yirminci asır zihnine sığmaz ne muammâ!

Mâmure-i dünyayı dolaştıysa da yer yer,

Son son “Hadi sen, kumda biraz oyna!” demişler.

Yâhu! Sorunuz bir: Bakalım tâkatı var mı?

(...)

Siz mercanın âlâsını attıkça şişerken;

Biz, kumda çirozlar gibi piştikçe pişerken!

Siz, Marmara âfâkını dürbünle süzerken;

Biz, poyrazı görsek diye, damlarda gezerken!

Siz, yelkeni açmış, suyun üstünden akarken;

Biz küplere binmiş; size hasretle bakarken!

İnsâf ediniz: Kopmayacak şey mi kıyamet?

Elbette kopar: Dinle Paşam, ceddine rahmet:

Ben Heybeli’den vazgeçerim şimdilik, ancak,

Üç beş gün için pek hoş olur Remle’de kalmak.” (Ersoy, s.420-

421).

Akif, “Bir Arıza”da kendisini yaşadığı asra uyum sağlayamayan, geride bulan yeni nesil gözde yazarlara, önce kendini tarif eder. Kılığı, kıyafeti, sakalı, eserleri yirminci asra uygun görülme-yen biridir, o. Şiirin sonunda Mısır’a sürgün şahsı ile İstanbul Heybeliada’da keyfine bakan İstanbul takımını öfkeyle karşılaştırır. İstanbul’a hasreti ve bir gün elbette kopacak olan kıyameti hatırlatmak dışında pek de bir şey söyleyemez.

Mehmet Akif’in Mısır’da yazdığı şiirlerinde “biz”den “ben”e, “ben” etrafındaki duygu ve düşüncelere yoğunlaştığı görülür. Şair, sanki artık kendinde hiçbir şeyi değiştirmeye güç bulamaz. Bu durum onun atıl bırakılmasının, işe yaramaz ve sakıncalı görülüp dışlanmasının sebep olduğu bir tesirdir. Kur’an Meali ile ilgili mesaisi olmasa kendisini çok daha işe yaramaz hissedeceği bellidir. Meal çalışması, onun inanç dünyasına yeni kapılar da aralar. Kırklı yaşlarındaki Akif değildir Mısır’daki Akif. Safahat’ın diğer altı bölümünde Batı karşısında şaha kalkacağına daima inandığı bir ümmet inancı vardır; ancak Gölgele, bu inancın ve ümidin

solduğunu gösterir. İstikbale dair bir ışık göremeyen ruhu, bedenini hasta edecektir. Yine “Safahat’ın ilk altı kitabında Batı’nın İslam âlemine zulmünün hesabını sorarken Gölgele’de Müslüman Şark’ı ataleti için suçlamakta hesap sormaktadır. Bu kitabın diğer şiirlerinde şair yalnızlığı ve iç dünyası ile hesaplaşır.” (Kürüm, s. 293) 1933 yılında kaleme aldığı “San’atkâr” şiirinin sonunda söylediği “Belâ mı kaldı ki dünya evinde görmediğim” mısraı, onun yaşam ışığını büyük ölçüde yitirdiğini düşündürür.

5.Sonuç

Bir hareket ve mücadele insanı olan Mehmet Akif Ersoy, zimnen “vatan haini” olarak görülüp takibe uğraması, emekli edilmeye layık görülmemesi ve geçim derdinin ağırlığı sebebiyle 1925’te kendini Mısır’a sürgün etmiştir. Şairin sürgünden önceki Mehmet Akif’le oldukça farklılaşan ruh hâli, elbette şiirlerine ve üretkenliğine de tesir etmiştir. İçine düştüğü maddî manevî buhrandan sıyrılamayan Akif, öncelikle şiir yazamamakla en büyük acıyı yüklenmiştir. Planladığı şeyleri yazacak gücü ve ruh dinginliğini bulamamıştır. Safahat’ın diğer bölümlerinde ülkenin içinde bulunduğu tüm güçlükler karşısında sapaşağlam duran ve haykıran şair, kendi sesini kendi boğmuş, Allah’a samimi sitem ve yakarışları dışında “Bir Arıza” şiirinden başka tepki göstermemiştir. Bu dönem şiirleri içerisinde hakim duygu, “hüsran ve hicran”dır. Kendinden nefret edişi, bunu şiirlerinde ifadeden çekinmeyişi üzücüdür.

O, bütün diğer sürgünler gibi gözü geriye doğru dört gözle beklemeyi sürdürmüş, belki kendisinin bir gün anlaşılabilceğine inandığından sürgününe sebep olanlara değil, sadece kendine öfkelenerek sürgününü tamamlamıştır. Şiirleri, ölmeyi arzulayan bir şaire işaret eder ki Akif’in genel tabiatı bakımından bu, çelişik bir durumdur. Kısılan, azalan ve “ben” merkezine dönüşen şiirlerinde zaman zaman eski sesinden işaretler hissetsek de onun sürgününün entelektüel ve üretken bir sıçramaya neden olmadığı söylenebilir.

Kaynakça

- Akarsu, K. & Yücel, M. (2010). "Safahat'ın bölümleri", Mehmet Akif Ersoy, Safahat. Ankara: Berikan Yayınları.
- Ceyhan Akça, N. (2009). Şairi mektupla anlamak. Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 3: Mehmet Akif edebi ve fikri Akımlar içinde (s. 93-100). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği.
- Ceyhan Akça, N. (2019). Sürgün poetikası. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Düzdağ, M. E. (2011). Mehmet Akif Mısır hayatı ve Kur'an meali. İstanbul: Şule Yayınları.
- Erişirgil, M. E. (2006). İslâmcı bir şairin romanı Mehmet Âkif. Ankara: Nobel Yayınları.
- Eşref Edib (1939). Mehmed Âkif: Hayatı, eserleri ve yetmiş muharririn yazıları II. İstanbul: Âsar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.
- Ersoy, M. E. (1990). Safahat. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Günaydın, Y. T. (2008). Mehmet Akif'in mektupları. HECE (Mehmet Akif Özel Sayısı), 12 (133), 440-520.
- Kürüm, E. (2016). Nil'e karşı (nazır) derin bir iç çekiş: Mehmet Akif Ersoy. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 9 (42), 289-299.
- Okay, O. (1990). "Mehmet Âkif ve Safahat", Safahat. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Olpak Koç, C. (2021). "Güneşe dargın adam" Mehmet Âkif ve Mısır hayatı. B. Koç & O. Yılmaz (Edt.). Kurşunla bağlı bir yalçın taş Mehmet Âkif Ersoy içinde (s. 25-40). İstanbul: İlim Yayma Vakfı Yayınları.
- Olapak Koç, C. (2022), Bir dik duruş: Millî şair Mehmet Akif Ersoy. Ankara. Bengü Yayınları.
- Özmen, Necmettin, (2017). Mehmet Akif Ersoy'un Mısır günleri ve Mısır'da Türkçe öğretirken yaşadığı zorluk. Dil ve Edebiyat Araştırmaları. 8 (15), 29-39.
- Şengüler, İ. H. (1992). Mehmet Akif külliyyatı 10. İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Uç, H. (2009). Mehmet Akif'in hayatı ve eserlerindeki ruhî değişmelerin psikanalitik yorumu. I. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt 1. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi. 19-21 Kasım 2008. Burdur. ss. 355-383.
- Üstten, Aliye Uslu, (2021). Mehmet Akif Ersoy'un mûsikî sevgisi. B. Koç & O. Yılmaz (Edt.). Kurşunla bağlı bir yalçın taş Mehmet Âkif Ersoy içinde (s. 127-138). İstanbul: İlim Yayma Vakfı Yayınları.